

6. Hubler A. Electronic Publishing / A. C. Hubler, P. Linde, J. W. T. Smith. – Kent: University of Kent at Canterbury, 2001. – 320 p.

***Анотація:** представлено результати аналізу комплектування електронними виданнями фондів бібліотек ВНЗ України. Досліджено типологічний, видовий, тематичний склад електронних видань, а також електронні ресурси за цільовим призначенням та видом ресурсу.*

***Ключові слова:** електронне видання, комплектування, бібліотечний фонд.*

***Аннотация:** представлены результаты анализа комплектования электронными изданиями фондов библиотек ВУЗов Украины. Исследованы типологический, видовой, тематический состав электронных изданий, а также электронные ресурсы по целевому назначению и виду ресурса.*

***Ключевые слова:** электронное издание, комплектование, библиотечный фонд.*

УДК 78.5

ББК 76.17

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ЕВРИСТИКИ

Щетініна Е. М., бібліограф II категорії

**Наукова бібліотека Харківського національного
технічного університету сільського господарства
ім. П. Василенка**

Бібліографічна евристика – одна з найважливіших наук про бібліографію та бібліографознавство, яка активно розвивається. У сучасних умовах прискорення і ускладнення

інформаційних процесів в суспільстві їй приділяється особлива увага.

Визначення «Бібліографічна евристика» поєднане з двох слів: «бібліографічна» та «евристика». «Бібліографічна» характеризує взаємозв'язок з бібліографією, а «евристика» походить від грецького «heurēka» – знаходжу. Згідно зі стародавньою легендою, саме це слово – «Еврика!» («Знайшов!») вимовив знаменитий давньогрецький математик і механік Архімед (287-212 рр. до н. е.) при відкритті ним основного закону гідростатики. Від цього слова і було утворено назву науки, що сформувалася ще в античній філософії, про «мистецтво знаходження істини», – евристики.

Згодом особливого поширення евристичний метод набув в історичній науці, де він був орієнтований на процес пошуку науково обґрунтованих історичних фактів і джерел. Історичне джерело – це об'єкт або результат суспільного життя, людської культури, науки, техніки, що використовується в процесі наукового дослідження у сфері тієї самої «єдиної науки, науки історії», що розділяється на «історію природи та історію людей». Не випадково тому замість терміну «евристика» в сучасній історичній науці частіше використовується термін «джерелознавство» для позначення теорії пошуку і використання історичних джерел.

Історія як невід'ємна складова частина будь-якої науки визначає необхідність розробляти питання джерелознавства (евристики) в системі кожної науки. На сучасному етапі суспільного розвитку, коли комунікативна (інформаційна) сторона людської діяльності стала обов'язковою і спеціалізованою частиною будь-якої сфери науки, якісно змінилися і самі уявлення про евристику.

В даний час вже не тільки історики, але й фахівці всіх галузей науки і практики займаються питаннями пошуку та використання соціальної інформації. Для вирішення цих завдань, разом з традиційними, сформувалися і нові наукові напрями. Найбільш широкого поширення зараз набули два з них – документалістика та інформатика. Начало документалістиці належало бельгійським вченим П. Отле, за ініціативою і під керівництвом якого в 1895 р. був створений Міжнародний бібліографічний інститут перейменований пізніше в Міжнародний інститут документації, і що став основою нині чинної Міжнародної федерації по документації (МФД). П. Отле запропонував в 1905 р. і термін «документація», яка, на його думку, «обіймає собою всі засоби і способи передачі та розповсюдження інформації й наукових даних (книги, періодичні видання, циркуляри, каталоги та ін.), коротше – всі документи і матеріали – друкарські, рукописні, креслення і малюнки». Отже, документознавство, документалістика багато уваги приділяє розробці питань теорії і методиці пошуку соціальної інформації.

Іншим сучасним науковим напрямом, де активно вирішується ця проблема, є інформатика. Під інформатикою розуміється «наукова дисципліна, що вивчає структуру і загальні властивості наукової інформації, а також закономірності всіх процесів наукової комунікації». На відміну від історичного джерелознавства (евристики) і документалістики об'єктом інформатики є не соціальна комунікація в цілому, а лише така її частина, як наукова комунікація, науково-інформаційна діяльність. Отже, інформатика вивчає будь-які види джерел, але такі, що містять тільки наукову інформацію, тобто наукові документи та видання.

Таким чином, питання пошуку інформації розробляють сьогодні декілька наук – історичне джерелознавство (евристика), книгознавство, бібліографознавство, інформатика, документалістика і тому подібне. Таке різноманіття підходів, з одного боку, свідчить про важливість самої проблеми пошуку інформації, з іншого боку, про те, що, загалом, ця важлива проблема ще далека від завершення, і вимагає більш повної і цілісної теорії. Найбільший інтерес в даному випадку представляє для нас досвід бібліографознавчої розробки інформаційного пошуку. Саме в рамках бібліографознавства (книгознавства) накопичений, теоретично і методично узагальнений великий історичний досвід пошуку та використання інформаційних джерел. Не випадково, що саме в бібліографознавстві давно сформувалася і нині цілеспрямовано розвивається спеціальна наукова дисципліна – бібліографічна евристика.

Вона активно формується з середини минулого століття в книгознавстві, тоді її частіше називали бібліографією. Характерно, що й саму бібліографію відвіку називали «ключем до всіх наук» і алегорично зображали у вигляді «золотого ключа». Один з основоположників російського книгознавства В. Г. Анастасевич писав: «Потреба – мати винаходи; і бібліографія в свою чергу є плід необхідності. І так ця наука про книги зробилась галуззю людських пізнань і найважливішою наукою, тому що вона містить в собі всі науки».

Як і всяке інше соціальне явище, бібліографічна евристика історична. На шляху до сучасного її розуміння вона проходить ряд специфічних етапів. На першому з них – етапі становлення бібліографічної евристики – сам процес, різновид літературної справи, яким є бібліографічний пошук, розуміється в ширшому

значенні. Так, вперше це поняття в множині – «бібліографічні розшуки» – з'являється в заголовку роботи В. К. Ундольського, що відноситься до 1846 р. Ця робота є по суті конвюлот, тобто збірка, складена з раніше опублікованих бібліографічних робіт.

Збірка В. М. Ундольського за своїм змістом охоплювала самі різні питання бібліографії, але в ній відсутнє визначення бібліографічного пошуку. Тому тільки на основі аналізу її змісту можна зрозуміти, що цей вираз автор використовує в якості, як вважає, наприклад, радянський учений П. Н. Берков, синоніма «бібліографічне дослідження». Та все ж необхідно підкреслити, перш за все, джерелознавчу спрямованість і самої роботи В. М. Ундольського, де, зокрема, була поміщена стаття «Нарис бібліографічних праць в Росії, і розвитку російської бібліографії цього періоду в цілому». Саме тоді завершилося формування такого спеціального виду бібліографічної діяльності, як бібліографія другого ступеня, або бібліографія бібліографії.

До кінця XVII ст. відноситься ще один примітний досвід розробки бібліографічної евристики – книга О. М. Неустроева «Історичне розшукання...», в якій відбитий розвиток періодики за 100 років. Пізніше була видана друга частина цієї книги, що має і самостійне значення. Таким чином, в роботі О. М. Неустроева як би з'єдналися історична і бібліографічна евристика. Причому вона розуміється як пошук відповідних літературних джерел (в даному випадку – журналістики), певна систематизація і розкриття їх змісту з метою використання отриманих результатів (видань) для різного роду довідково-інформаційних завдань. Характерно, що оригінальна праця О. М. Неустроева у наш час отримала своєрідний

розвиток у вигляді тих, що випускаються в системі НТІ різних видань змісту вітчизняних і зарубіжних журналів.

Не дивлячись на широке використання бібліографічного пошуку, особливо для історико-літературних цілей, російська дореволюційна бібліографія так і не дала самої теорії бібліографічної евристики. Це стало надбанням радянської науки про книгу. Важливий внесок до розвитку радянської бібліографічної евристики внесли такі радянські книгознавці, як Н. Ю. Ульяновський, Є. І. Шамурін, М. В. Здобнов, О. Г. Фомін, П. Н. Берков.

М. В. Здобнов вважав бібліографічну евристику складовою частиною бібліографічного джерелознавства. У завдання останнього, підкреслював він, входить «уміння орієнтуватися в найважливіших бібліографічних джерелах з метою бібліографічного розшуку матеріалу при науково-дослідній роботі, при складанні бібліографічних покажчиків і в довідково-бібліографічній роботі».

В рамках радянської бібліографії починається і новий етап бібліографічної евристики – народження її як наукової дисципліни. Першою спеціальною роботою з цього питання справедливо вважається стаття Н. Ю. Ульяновського, опублікована на сторінках журналу «Бібліографія».

Якщо Н. Ю. Ульяновський більше покладається на «інтуїцію», не на методи, а на навички, то О. Г. Фомін в своїх роботах запропонував ряд раціональних методів, деяку систему схем («моделей», «рецептів»), що типізуються, для вирішення завдань бібліографічного пошуку. Узагальнюючи свій багатий емпіричний досвід бібліографічного пошуку, О. Г. Фомін спробував першим в радянській бібліографії розробити типологію бібліографічного пошуку. Спочатку він виділяє 28 (у статті «Бібліографія літератури»), потім 52 (47 основних,

один з яких можна у свою чергу розділити на 6 додаткових, - в «Путівнику по бібліографії...»), 68 (62 основних, два з яких деталізовані на 8 приватних, – в «Путівнику по бібліографії Маркса, Енгельса і Леніна») типів бібліографічного пошуку, саме ці путівники О. Г. Фоміна є цікавою спробою дати необхідну джерелознавчу базу для здійснення запропонованої ним методології і методики бібліографічного пошуку.

Не дивлячись на розвиненішу систему розробки бібліографічного пошуку, на думку П. Н. Беркова, «емпіричний метод бібліографічного розшуку, запропонований і О. Г. Фоміним, що застосовувався, не повністю розкриває самий евристичний процес, він не охоплює всієї складності розшуку. Така ж емпірична методологія характеризує і інші досліді теоретичної розробки бібліографічної евристики даного другого етапу її розвитку».

Сучасний етап в розвитку бібліографічної евристики, як визначає А. А. Гречихін в своїй роботі «Бібліографічна евристика», починається в 60-і роки. Він характеризується умовами історичного розвитку радянської книжкової справи, що якісно змінилися, ширше - науковій і інформаційній діяльності. Особливе значення в цей період мали три чинники. Перший з них відображає перехід від емпіричної до формально-логічної і діалектичної методології бібліографічного пошуку. Як підкреслював П. Н. Берков, науковий метод бібліографічного розшуку може бути тільки один: це метод діалектичної логіки. Саме його праця «Бібліографічна евристика» є найважливішим внеском в наукову розробку бібліографічної евристики як сучасної теорії. Другий чинник обумовлений використанням в інформаційній діяльності електронно-обчислювальної техніки. Це зажадало розробки принципово нових інформаційно-пошукових мов для індексування і

кодування літературних джерел в процесі пошуку, нових схем пошуку. Зараз в світі працюють вже сотні автоматизованих інформаційно-пошукових систем (АІПС). Третій чинник характеризує зміна змісту пошуку. Якщо раніше основна увага приділялася пошуку джерел (документів й видань) та допомоги, тобто різного роду бібліографічних документів і видань (списків, покажчиків, оглядів і тому подібне), що полегшують розшук джерел, то тепер все більше уваги приділяється пошуку окремих фактів, ідей, відомостей.

Сама бібліографічна евристика в повному розумінні переродилася. З'явилося й нове позначення для процесу бібліографічного пошуку - інформаційний пошук, під яким розуміється «процес відшукування в якійсь множині документів тих, які присвячені вказаній в інформаційному запиті темі (предмету), або містять необхідні споживачеві факти, відомості». Цитована робота А. І. Чорного, по суті, є першою у вітчизняній літературі спробою викласти теорію інформаційного пошуку в короткій і доступній формі не тільки для фахівців в цій області, але й для тих, хто цікавиться цією проблемою.

Судячи за логікою історичного розвитку різниці між поняттями «бібліографічний» і «інформаційний» пошук немає. У будь-якому випадку об'єктом пошуку є документ, оскільки соціальна інформація, знання, окремий факт і т. д. не існують поза фіксацією і виразом на якійсь природній або штучній мові. Питання в іншому: поняття «бібліографічний пошук» акцентує нашу увагу перш за все на самому об'єкті – документі, літературному джерелі, тоді як поняття «інформаційний пошук» на предметі, змісті цього об'єкту. Остання особливість найбільш яскраве втілення знайшла в понятті «фактографічний пошук», тобто пошук

безпосередньо описаних в різного роду документах конкретних фактів або явищ.

Таким чином, принципової різниці між різними видами пошуку інформації, які історично склалися, не існує, що підкреслює в своїй книзі й А. І. Чорний. Більш того, першоосною такого пошуку є саме бібліографічний пошук, тобто пошук бібліографічної інформації про документи і видання, в яких відбиваються відповідні факти, ідеї, тобто соціальна інформація у всьому різноманітті її віддзеркалення. До того ж основною суспільною функцією бібліографії взагалі є первинний облік, опис і систематизація всієї документальної продукції в світі. Отже, тільки за умови ефективного використання даних бібліографії можливий ефективний пошук і використання інформації. Іншими словами, для нас поняття «бібліографічний» і «інформаційний» пошук розрізняються лише історично, а, по суті, принципово і практично – вони однакові. Тому теорію інформаційного пошуку ми розуміємо як сучасну модифікацію традиційної бібліографічної евристики – наукової дисципліни про пошук соціальної інформації, яка не існує поза літературою, поза документом, книгою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архипова, М. Я. Библиографический поиск как предмет изучения библиографоведения и информатики / М. Я. Архипова, А. Я. Соколов // Связь библиотечно-библиографических дисциплин с информатикой. – Л., 1982. – С. 101- 125.

2. Берков, П. Н. Библиографическая эвристика (к теории и методике библиографических разысканий). – М. : Изд-во ВКП, 1960. – 173 с.

3. Гречихин, А. А. Библиографическая эвристика: История, теория и методика

информационного поиска: конспект лекций. М. : МПИ, 1984. – 48 с.

4. Гречихин, А. А. Общая библиография [Электронный ресурс] / А.А. Гречихин. – Режим доступа : <http://www.hi-tdu.ru/x-books/x-books-002/01/index.html>.

5. Короткий термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформатики / За ред. Г. М. Швецової-Водки. – К. : Кн. палата України, 1998. – 115 с.

6. Ульяновский, Н. Ю. Библиографическое разыскание (эвристика) / Н.Ю. Ульяновский // Библиография. – 1929. – № 1. – С. 9-12.

7. Фокеев, В. А. Библиографическая наука и практика : терминологический словарь / В. А. Фокеев. – СПб. : Профессия, 2008. – 270 с.

8. Швецова-Водка, Г. Н. Технология виртуального справочно-библиографического обслуживания [Электронный ресурс] // Культура народов Причерноморья № 100, Т. 2. – С. 27-36. Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNarknp100/pdf/100t2/knp100t2.pdf>

***Анотація:** бібліографічна евристика є складовою частиною та визначається завданнями загальної науки про бібліографію та бібліографознавство. Природно, у кожній галузі суспільної діяльності можливий розвиток своєї галузевої бібліографічної евристики є історичне джерелознавство.*

***Аннотация:** библиографическая эвристика является составной частью и определяется задачами общей науки о библиографии и библиографоведении. Естественно, в каждой области общественной деятельности возможно развитие своей отраслевой*

БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО В СИСТЕМІ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

УДК 378.036:027.7

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ТВОРЧЕСТВО, КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЧАСТЬ ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

*(из истории создания студенческого клуба Харьковского
технологического института)*

Павлова Г. В., заведующая отделом редких книг
Семененко Л. П., директор

**Научно-техническая библиотека Национального
технического университета «ХПИ»**

«Счастье – это согласие
наших способностей и задатков
с любимой нами деятельностью,
с неумным стремлением
к совершенству во всем,
что мы делаем».

В. А. Кудин

Лето всегда остается горячей порой для абитуриентов. Лето 1912 года также не было исключением. В Харьковском технологическом институте (ХТИ) на вступительных экзаменах по русскому языку 16 августа была предложена тема сочинения «Необходимо порывы чувств сдерживать рассудком», а 17 августа – «Таланты истинные на критику не злятся, их изменить она не может красоты – одни поддельные цветы дождя боятся» (Крылов)[1]. О чем писали девятнадцатилетние юноши сто лет тому назад? Были ли эти рассуждения о будущем, об